

УДК 378:373.3/.5.091.12.011.3-051:78]:005.336.5

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-22-30>

ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ю. Р. Бабиніна

ORCID 0000-0002-7841-7338

Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва включає в себе важливі компоненти, а саме – широкий спектр естетичної культури, естетичного виховання та естетичного смаку. Напрацювання дослідників послужили підставою для розвитку естетико-філософських та психолого-педагогічних наукових досліджень, спрямованих на розв'язання різних аспектів проблеми естетичного виховання засобами поліфонії мистецтв. Науковці спрямовували свою увагу на психолого-педагогічні можливості музики, літератури, живопису щодо формування естетичних потреб, смаків та ідеалів, розвитку у студентів моральних якостей шляхом залучення до естетичної діяльності тощо, які необхідні для готовності та спроможності молодого спеціаліста.

У статті розглядається теоретичний аспект виховання естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва як психолого-педагогічна проблема. Здійснений теоретичний аналіз сучасних філософсько-педагогічних, педагогічних, музично-методичних джерел, в ході якого розкриті різні аспекти феномену, а саме «естетика», «естетичне виховання», «естетична культура», «естетичний смак» майбутніх вчителів музичного мистецтва, спрямованих на формування творчої особистості, здатної цілком відповідно сприймати прекрасне і потворне, наділеної відчуттям міри у творенні естетичних цінностей, передбаченням розвитку почуттєвого поля особистості.

Ключові слова: естетика, естетичне виховання, естетична культура, естетичний смак.

Постановка проблеми у загальному віді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України часові орієнтири в суспільстві й культурному житті українського народу об'єктивно визначають необхідні зміни у сфері освіти та виховання. Стратегічно-освітня політика спрямовується на вдосконалення професійної підготовки майбутнього

учителя, що дасть спроможність забезпечити формування компетентного, високодуховного та всебічно розвинутого педагога.

Про це наголошується в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття)», у проєкті «Концепція розвитку України на період до 2015-2025 рр.» тощо.

Вагомий внесок у розробку теорії естетичного виховання та естетичної культури особистості майбутнього вчителя здійснено в працях Л. Аристової, О. Бузової, І. Зязюна, Я. Коменського, Л. Масол, А. Макаренка, С. Мельничука, Л. Побережної, І. Песталоцці, О. Рудницької, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, які вважають дійовим та найефективнішим засобом музику, живопис та народну творчість. Використання зразків мистецтва у художньо-естетичному вихованні було предметом вивчення А. Верем'єва, І. Зязюна, О. Оніщенко, Є. Флоріної, С. Шацького, О. Щолокової та ін. Категорія «естетичний смак», «смак», «музичний смак» розглядалися в роботах Ю. Блудової, Я. Ігнатєвої, Н. Калашник, В. Шейко, О. Шумської та ін.

Мета статті – розглянути теоретичний аспект, психолого-педагогічні компоненти підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання естетичного смаку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Потреби дорослої людини в красі і доброті інші, ніж в ранньому віці. Важливо, щоб з дитинства сприйняття прекрасного тривало все життя, а для цього людину потрібно навчити бачити саме прекрасне навколо себе – у природі, у стосунках між людьми, у діяльності людей, у їхніх вчинках, судженнях, думках. Природна основа краси полягає в матеріальності світу, у взаємодії його явищ. Поступово розуміючи цю красу, що існує навколо, людина збагачує свій внутрішній світ, реагуючи на життєві явища, стосунки, предмети.

Поняття естетичного виховання системно пов'язане з судженням «естетика», яке має на увазі науку про досконале, гармонічне та прекрасне. Саме слово виникло від грецької *aisthesis*, що в перекладі на українську мову означає відчуття, почуття.

Перш за все зазначимо, що основною складовою естетичної підготовки, яка історично визначилася і залишається актуальною на сьогодні, є категорія прекрасного. Ще в давні часи наука естетика привертала увагу багатьох мислителів і філософів. Серед них Аристотель, Платон, Демокрит, Сократ, які визначили, що естетика – це наука, що вивчає природу (функції, загальні закони й закономірності) естетичної свідомості (діяльності людини та суспільства, буття). Давньогрецькі філософи заклали

фундамент для розвитку естетики й подальшої естетичної підготовки вчителя» (Умрихина, 2015, с. 215). Понад 2000 років піднесення та становлення естетики відбувались у непорушному зв'язку з філософією. Естетика відчула на собі тягар боротьби різних філософських шкіл і напрямків у пошуках істини, аж до XVIII ст. не була самостійною філософською дисципліною. Упродовж віків естетика виступала як «наука про прекрасне», так і «наука про досконале», і як «наука про закони розвитку мистецтва» (Мартиненко, 2016, с. 7).

Сучасна естетика як філософська наука, що вивчає закономірності почуттєвого освоєння світу людиною, загальні закони розвитку мистецтва, художньої творчості та формування почуттєво-емоційної культури людини, виступає метатеорією мистецтва і визначає шляхи формування досконалої людської чуттєвості, здійснює величезний вплив на художню культуру суспільства. Взаємодіючи з іншими науками, зокрема етикою, психологією, естетика сприяє виявленню творчих можливостей людини, розкриттю її морально-етичного потенціалу, що набуває головного значення у підготовці педагогічних кадрів. Тому цілком закономірно, що нині підготовка студентів педагогічних навчальних установ спрямована на опанування знаннями й вміннями з естетики (Андрущенко, 2014, с. 22).

Естетика впливає на людину по-різному, різнобічно збагачує її духовний світ та удосконалює її діяльність. Вона сприяє формуванню творчих здібностей особи та зміцненню її моральних позицій.

У своїх блуканнях, пошуках і відкриттях душа людини спирається на такі поняття, як прекрасне – доповнене за формою і змістом; потворне – протилежність прекрасного (нище, виродливе, огидне); досконале – витончене, довершене, сповнене позитивних якостей; гармонія – досконале та майстерне співвідношення всіх елементів; міра – поєднання якісних і кількісних ознак предмета; цінність – вартість, якої люди надають речам і явищам і яка є основою ставлення до них. Усі ці феномени тісно пов'язані з моральністю, оскільки гармонійним, прекрасним, досконалим є те, що характеризує красу людини, її роботу і результат, взаємини інших людей. Саме у цих своїх виявах прекрасне становить цінність для людини.

Розумна сторона естетичності, як наука (природно естетичне, художнє, мистецьке та мистецьке), залежить від цілей, досягнень, осмислених особистостей, від оцінки естетичної будови. Ми зосереджуємося на тому, щоб створити творчу особистість, яку можна вважати чудовим і потворним, тобто розвинути художні цінності, а також розвивати почуття, тісно пов'язані з його моральним світом.

Естетичне виховання є наскрізною темою «трудової» педагогіки Й. Песталоцці і поділяється на два рівні: нижчий – формальний (основні

навички відчуття, форма сприйняття предметів, звук) і високий – духовний (розуміння мистецтва). Надає перевагу співу і малюванню. Роль вчителя в естетичному вихованні, на думку основоположника наукової педагогіки Я. Коменського (1989), дуже важлива на початковому етапі, це дає мотивацію та навички, а виховання вищих здібностей до естетичного виховання повністю залежить від самих дітей (с. 79). Отже, Я. Коменський у власних працях пропонував розвивати у дітей музичні здібності та виучування напам'ять вірші або рими; у свою чергу Й. Песталоцці визначав, що найнеобхіднішим є приділяти увагу звуку та малюванню, а основними ідеями розвиваючих цілей та завдань виховання він вважав впровадження своєї теорії елементарної освіти, яка розподілялась на теорії розумового, фізичного та морального виховання.

Видатний педагог-гуманіст, класик всесвітньої педагогіки А. С. Макаренко (1987) надавав важливе значення естетичному вихованню. Розуміючи його дуже широко, він застосовував такі без сумніву значні технології естетичного виховання, як постійне використання гарної книги, відвідування театру і кіно з наступним їх обговоренням, прийняттям особистої думки самих колоністів. Його учні серйозно займалися образотворчим мистецтвом, музикою (духовий оркестр комуни імені Держинського виконував складні класичні твори і вважався одним із кращих в Україні). Ставлення учнів до музики педагог з великим захопленням описав в оповіданні «Симфонія Шуберта», де один з вихованців звертається до організатора цього оркестру: «Ходіть послухаємо музикантів, вони розучують цікаву річ, я уже два рази чув: симфонія Шуберта» (с. 476).

У словнику педагогічних термінів під естетичним вихованням розуміється виховання в особистості сприйняття прекрасного, формування вмінь і навичок створювати прекрасне в навколишній дійсності, уміння розрізняти красу і потворність, духовну красу життя звичайним способом (Гончаренко, 1997, с. 373).

Вивчення навчально-педагогічної літератури допомогло нам зрозуміти, що естетичне виховання – це не тільки поширення кола, список книжок, виставки та слухання музичних творів. Це організація людських емоцій, духовний ріст особистості, виправлення і регулювання поведінки. Якщо хтось своєю моральною поведінкою відвертається від того, що дитина здатна відчувати чудовий позитивний вчинок, то це поезія творчої праці, яка говорить про її високе естетичне походження. Крім того, люди, котрі читають романи й пісні, відвідують стенди й концерти, знають, що відбувалося в мистецькому житті, але порушують моральні норми. Такі особи далекі від правильної естетичної культури.

З вихованням естетики тісно пов'язані всі сфери виховання. Крім того, виховні заходи сприяють розвитку етичних емоцій, почуттів, естетичних та етичних поглядів та цінностей. Усе це сприяє гармонійному, розумовому розвитку.

Протягом студентських років майбутній учитель музичного мистецтва, крім своєї професійної діяльності, повинен досягти такого рівня естетичної культури, який би визначав всі дії в його подальшому житті. Викладачі вищих навчальних закладів повинні зміцнювати та розвивати ті позитивні принципи, які були встановлені в сім'ї та в школі, усунення хибних поглядів і суджень, що суперечать високим вимогам естетичної культури.

На думку Т. Латишевої (2008), загальне визначення культури (лат. *Cultura* – оброблення) – соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх сферах людського буття й свідомості. Культурна діяльність, процеси і явища в суспільстві надзвичайно складні через багатofакторність основних своїх складових. Прийнято говорити про матеріальну (техніка, виробничий досвід, матеріальні цінності тощо), духовну (філософія, наука, мистецтво, література, мораль, освіта тощо) і політичну (цілі, засоби, соціально-політичні групи, рухи, відносини тощо) культуру. Культура – це поняття, що позначає сучасний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, і представлене типами й формами організації життя й діяльності людей. Це сукупність досягнень людства, все багатство матеріальних і духовних цінностей, які ним створюються, це інтегральний образ, що поєднує науку, освіту, літературу, мистецтво, мораль, уклад життя при визначальній ролі світогляду.

Л. Побережна (2001) естетичну культуру вчителя музики розглядає як інтегровану якість особистості, що є основою її здатності до сприймання, оцінки прекрасного і потворного, високого і низького, трагічного і комічного, а також створення естетичних цінностей у житті і мистецтві. Дослідниця вважає, що естетична культура вчителя музики виявляється в обізнаності у галузі музичного мистецтва, зокрема у володінні музичним матеріалом шкільної програми (інформаційно-пізнавальна функція); в оцінювальних підходах до вибору музичних творів для педагогічної роботи, у спроможності захопити дітей музикою, прищепити їм шанобливе ставлення до українського мистецтва (орієнтаційно-вибіркова функція); в інтерпретації музичних творів, призначених для слухання і виконання школярами, у музично-режисерській вибудові уроку чи позакласного заняття (творчо-конструктивна функція); у спілкуванні з учнями, побудові міжособистісних стосунків (комунікативно-регулююча функція).

Естетична культура формується різними засобами, але найсильнішим є мистецтво як «фундамент, еталон чуттєвої сприйнятливості людини, що історично викристалізувалась» (Миропольська, 2002, с. 35).

Серед статистичних даних, створених естетикою нового вчителя музики, є такі правила: здатність бачити і виявляти естетичні особливості і всі можливості, пов'язані з музичними матеріалами (виявлення потреб естетичного характеру, смаків), здатність виявляти етичне враження (вимірність і мистецькі здібності); здатність передавати етичні почуття (дослідження, зображення, творчість, етику, звичаї та вміння працювати).

Провідне місце у формуванні естетичної культури особистості відводиться категорії «естетичний смак».

Естетичний смак – відносно стійка якість особистості, у якій сформовані внутрішні естетичні норми, які є критеріями естетичної оцінки (Шейко, 2001, с. 120).

В. Мовчан (2011) зазначає, що особистість з розвиненим естетичним смаком вирізняється багатим духовним досвідом, наявністю неупереджених естетичних суджень що до духовних цінностей суспільства й людства, ставлення до оточуючих, почуттям міри в особистій поведінці.

Аналізуючи наукові підходи у вітчизняній і зарубіжній педагогіці до формування естетичного смаку, В. Хом'як (2016) визначає розвинений естетичний смак як здатність людини до узагальнення естетичного, емоційного та поточного, співвіднесення їх зі смаками свого часу, керування власними сутнісними силами та протистояння усьому потворному, формування «гармонії буття».

Значний інтерес представляє низка напрацювань Ю. Блудової (2015). Науковець, розглядаючи зміст художньо-естетичного смаку, види, форми і модифікації смаків та рівні їх розвитку, тлумачить дане поняття як: «здатність людини до оцінки творів, предметів, явищ, ситуацій з позиції художньо-естетичного ідеалу, об'єктивне відображення справжніх художньо-естетичних явищ» (с. 28). Ґрунтовне дослідження даного феномену дозволило їй виокремити допоміжні категорії, які впливають на формування естетичних смаків. Серед них: «види смаків (розрізняють за характерними особливостями їх носіїв – віком, статтю, етнічною чи професійною належністю), форми смаків (розрізняють в залежності від предмета смакової оцінки: музичний смак, літературний смак, художній смак, смак до знань), модифікації смаків (розрізняють за ступенем відповідності естетичному ідеалу: адекватний смак, трансформований смак, спотворений смак, антисмак), рівні розвитку смаків (характеризують ступінь сформованості естетичних смаків як окремої особистості, так і певної соціальної групи чи суспільства)» (с. 30).

Структури та суб'єктні особливості ключової думки допомогли нам усвідомити низку педагогічних проблем.

На нашу думку, злиття загальної естетичної науки, власних естетичних здібностей, цінностей, ідеалів студента та його навичок у вищих навчальних закладах відіграють важливу роль в розвитку особистості нового вчителя музичного мистецтва. Тільки в мистецьких творах формуються духовні потреби характеру, які визначаються з огляду на високий рівень смаку. Вони призводять до радикальних змін у поглядах, віруваннях та поведінці, перетворюючи характер на естетичну діяльність, яка наголошує на творчих потенціалах молоді.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукової літератури розкрита психолого-педагогічна сутність естетичного виховання, естетичної культури, естетичного смаку майбутнього вчителя музичного мистецтва, які є основою для формування в майбутнього вчителя музичного мистецтва естетичних смаків, професійного естетичного ставлення до мистецтва взагалі й до музичного мистецтва зокрема, що виявляється в єдності естетичних ідей, теорій та поглядів, самовираженні та самореалізації у професійно-педагогічній діяльності. Тож, головне завдання сучасної освіти полягає в тому, щоб почуття прекрасного, краса, створена за багатотисячолітню історію, стали справжнім надбанням кожного людського серця, перетворилися в естетичну культуру кожної особистості.

Література

1. Блудова Ю. Сутність та основні категорії художньо-естетичного смаку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2015. № 3 (50). С. 28-33.
2. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Andrushchenko T.I. Київ: МП Леся, 2014. 613 с.
3. Естетика: навчальний посібник / за ред. Л. Б. Мартиненко. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. 137 с.
4. Коменський Я., Локк Д., Руссо Ж., Песталоцци И. Педагогическое наследие. Педагогика, 1989. 419 с.
5. Латишева Т., Манжелес Г., Тарапата М. Культура здоров'я старшокласника (ліцеїста-медика). *Донецький вісник наук. товариства ім. Шевченка*. Донецьк: Донецьке відділення НТШ. 2008, Т. 20. С. 133-144.
6. Макаренко А. С. Собрание сочинений: в 4 т. Т. 3 / Антон Семенович Макаренко. Правда, 1987. 510 с.
7. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня : теорія і практика. Київ : Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
8. Мовчан В. С. Естетика : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 527 с.
9. Побережна Л. Л. Розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики: автореф. дис ... канд. пед. наук.

- Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2001. 22 с.
10. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко; [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
 11. Умрихіна О. Естетична підготовка майбутнього учителя музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2015. № 12. С. 213–220.
 12. Хом'як О.А. Ретроспективний огляд проблеми виховання естетичного смаку в системі науково-культурологічного пізнання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2016, С. 115.
 13. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація : монографія в 2-х т. Харків : Основа, 2001. 520 с.

References

1. Bludova, Yu. (2015). Sutnist ta osnovni katehorii khudozhno-estetychnoho smaku [The essence and main categories of artistic and aesthetic taste]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky*, № 3 (50). S. 28-33 (ukr).
2. Estetyka: navchalnyi posibnyk dlia pedahohiv [Aesthetics: a study guide for teachers] (2014) / za red. Andrushchenko T.I. Kyiv: MP Lesia (ukr).
3. Estetyka: navchalnyi posibnyk [Aesthetics: a study guide] (2016) / za red. L. B. Martynenko. Uman: FOP Zhovtyi O.O. (ukr).
4. Komenskiyi, Ya., Lokk, D., Russo, Zh., Pestalotstsy, Y. (1989). Pedahohycheskoe nasledye. Pedahohyka [Pedagogical heritage. Pedagogy] (rus).
5. Latysheva, T., Manzhelieiev, H., Tarapata, M. (2008). Kultura zdorovia starshoklasnyka (litseista-medyka) [Health culture of a high school student (medical lyceum)]. *Donetskiy visnyk Nauk. tovarystva im. Shevchenka*. Donetsk: Donetske viddilennia NTSh. T. 20. S. 133-144 (ukr).
6. Makarenko, A. S. (1987). Sobranie sochyneni: v 4 t. T.3 [Collected works: in 4 Volumes. Volume 3] / Anton Semenovych Makarenko. Pravda (rus).
7. Myropolska, N. Ye. (2002). Mystetstvo slova v strukturi khudozhnoi kultury uchnia : teoriia i praktyka [Art of the word in the structure of the student's artistic culture: theory and practice]. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo (ukr).
8. Movchan, V. S. (2011). Estetyka : navchalnyi posibnyk [Aesthetics: a study guide]. Kyiv : Znannia (ukr).
9. Poberezhna, L. L. (2001). Rozvytok estetychnoi kultury studentiv muzychno-pedahohichnykh fakultetiv zasobamy ukrainskoi muzyky [Development of aesthetic culture of students of music and pedagogical faculties by means of Ukrainian music]: avto-ref. dys ... kand. ped. nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova. Kyiv : NPU im. M.Drahomanova (ukr).
10. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] (1997) / Semen Honcharenko; [hol. red. S. Holovko]. Kyiv: Lybid (ukr).
11. Umrykhyna, O. (2015). Estetychna pidhotovka maibutnoho uchytelia muzyky [Aesthetic training of the future music teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. № 12. S. 213-220 (ukr).

12. Khomiak, O. A. (2016). Retrospektyvnyi ohliad problemy vykhovannia estetychnoho smaku v systemi naukovo-kulturolohichnoho piznannia [Retrospective review of the problem of education of aesthetic taste in the system of scientific and cultural knowledge]. *Naukovi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoï akademii im. Tarasa Shevchenka. Serii: Pedahohika*. S. 115 (ukr).
13. Sheiko, V. M. (2001). *Kultura. Tsyvilizatsiia. Hlobalizatsiia* [Culture. Civilization. Globalization]: monohrafiia v 2 t. Kharkiv : Osnova (ukr).

EDUCATION OF AESTHETIC TASTE OF FUTURE MUSIC TEACHERS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Yu. R. Babynina

The training of a future music teacher includes important components, namely a wide range of aesthetic culture, aesthetic education, and aesthetic taste. The researchers' work served as the basis for the development of aesthetic and philosophical, and psychological-pedagogical scientific research aimed at solving various aspects of the problem of aesthetic education by means of the polyphony of arts. Scientists directed their attention to the psychological and pedagogical potential of music, literature, and painting in terms of the formation of aesthetic needs, tastes and ideals, the development of moral qualities in students through involvement in aesthetic activities, etc., which are necessary for the readiness and ability of a young specialist.

The article considers the theoretical aspect of developing the aesthetic taste of future music teachers as a psychological and pedagogical problem. A theoretical analysis of modern philosophical and pedagogical, pedagogical, musical and methodical sources was carried out, during which various aspects of the phenomenon were revealed, namely "aesthetics", "aesthetic education", "aesthetic culture", "aesthetic taste" of future teachers of music art, which are aimed at forming a creative personality, capable of fully correspondingly perceiving the beautiful and the ugly, endowed with a sense of proportion in the creation of aesthetic values, predict the development of the sensory field of the personality.

Keywords: *aesthetics, aesthetic education, aesthetic culture, aesthetic taste.*

Бабиніна Юлія Русланівна – викладач кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя, аспірантка кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: babyninayuliya2807@gmail.com

Babynina Yuliya Ruslanivna – teacher of the Department of Music and Instrumental Teacher Training, post-graduate student of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management of the Communal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: babyninayuliya2807@gmail.com